

Gammelfar og Gammelmor

*Livshistorien om maler Jens Pedersen og hustru Ane Christensen.
Af Aksel Kirk, Enkjærbovej 30, Snedsted*

I tidligere artikler i Sydthy Årbog, har jeg fortalt om min Bedstefars dagbøger (1866-1905).

Heri nævner han mange venner, især gamle krigskammerater fra 1864. Her vil jeg nu beskrive en ikke krigsveteran, min morfar, maler Jens Pedersen i Heltborg. Han havde én efter datiden ret stor forretning, idet han udførte malerarbejde over det meste af Thy, og havde derfor både svend og lærling. I det daglige kaldtes han kun Jens Maler.

Jens Pedersen var lille af vækst, kun ca. 150 cm med det handicap, at han var ”pukkelrygget”, men fantastisk dygtig og energisk, og ligesom Bedstefar, en tro kirkegænger.

Bedstefar skriver, søndag d. 4. februar 1875, i sin dagbog om ham: Kl. 8 gik jeg og Jens Maler til Ydby i kirke kl. 9. Derefter besøgte vi Lars Brændgaards i det sydlige Ydby, hvor vi opholdt os i 1½ time, for derefter at fortsætte over den islagte fjord til Lyngs kirke, hvor vi tillige var i kirke. Igen gik vi tilbage over Skibsted fjord og nåede til Heltborg ved 17-18 tiden.

Begge var halvgamle ungarle. Bedstefar blev gift i 1878, 42 år gammel, og Jens Maler, som 40-årig, d. 30. april 1883 med Ane Christensen, der sammen med forældrene, var flyttet til Heltborg i 1876 fra Klitmøller. De havde købt en mindre landejendom i Heltborg. Kun 19 år gl. stod Ane brud. Samtaleemnet var måske, den store aldersforskel, og Jens Malers krøblingetilstand. Et ved vi efterkommere dog, de fik et lykkeligt næsten legendarisk ægteskab.

I alt velsignedes ægteskabet med 5 børn, 1 dreng og 4 piger. Den ældste pige, min mor, fødtes d. 28. juni 1888. Hun blev gift i 1912 med far, Andreas Kirk, der var næstældste søn af bedstefar, Jens V. Kirk. Mor og hendes 13 søskende kaldte altid Jens Maler og Ane for Gammelfar og Gammelmor.

Gammelfar, Jens Pedersen havde en forhutlet barndom, som søn af en enlig mor, hvilket dengang var en skandale. Moderen, Maren Jensdatter var født i Hassing d. 2. september 1804, som datter af gårdfæster Jens Terkildsen og hustru Edel Christensdatter.

Jens Terkildsen, der foruden at drive sin fæstegård, tillige var skoleholder og lægdsmand. At være skoleholder var mindre end degn, det

krævede ingen særlig uddannelse, men gode regne- og danskundskaber. Det var da også begrænset hvor megen skolegang der var, de fleste mente, det var bedre, at børnene kunne bestille noget. Jens Terkildsen døde d. 2. maj 1818, 67 år gammel - kun 5 år efter statsbankerotten, hvilke vel var de værste kriseår Danmark har oplevet, hvor der på grund af Napoleonskrigen var fabelagtige priser på alt. Efter statsbankerotten, kom der en pengeombytning, hvor folk mistede 90 % af deres penge.

I skifteprotokollen fra Tandrup ses, at der blev holdt skifte efter Jens Terkildsen imellem hans efterladte enke Edel Christensdatter, og deres 6 børn. 1 td. rug var knap 5 rigsd. værd. De 4 heste vurderedes til 30-40 rigsd. pr. stk., 4 køer til 20 rigsd. pr. stk., 19 får til 2½ rigsd. pr. stk.

Den ældste søn, Terkel Jensen drev gården videre efter faderens død. Han giftede sig i 1820, og i dette ægteskab fødtes 5 børn. Edel Christensdatter og en datter, der var syg blev boende hos ham.

I skiftet ses endvidere, at der i huset var 2 stuer med 3 alkover, hvor i alt 9 personer skulle bo og sove.

Maren Jensdatter, den næst yngste af børnene, blev konfirmeret i Villerslev kirke d. 9. april 1820. Hendes kundskaber var meget gode, og opførsel meget god. Maren er formodentlig kommet ud at tjene herefter.

Fra 1825 har det været muligt at følge hendes færd. Hun tjente først i ”Abildgård” i Grurup, flyttede dernæst til Hurup, og videre til Ørum og Visby. Et godt skudsmål følger hende alle steder. 1. november 1833 kommer hun til ”Kirkegård” i Ydby hos den 72-årige enkefru Maren Svinth, der sammen med sin afdøde mand havde ejet ”Kirkegård”. Maren Svinth boede nu i aftægtshuset.

Her opholdt Maren sig i 7 år til 1. maj 1841, hvor hun flytter til ”Thaliasminde” i Gettrup og bliver der i 1½ år.

Da må hun igen flytte, fordi hun er gravid. Denne gang gik turen tilbage til Refs, velsagtens til et sted hvor hun kunne føde sit barn. Den 18. august 1843, føder hun sin dreng, der var svagelig fra fødslen, og derfor hjemmedøbtes,

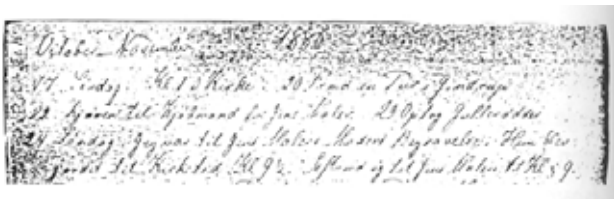

*Gammelfar som 70 årig.
Det eneste billede som findes af ham*

Jens Pedersen, efter hans udlagte barnefader, Peder Jensen, som tjente i "Refshedegård". Peder Jensen var født i Dover d. 9. december 1816. Ved Folketællingen i 1845, er Maren indsidder (sad til leje) i Refs med sit uægte barn. Hun ernærede sig ved at strikke og spinde. Faderen, Peder Jensen har det ikke været muligt at spore. Antagelig har han forladt egnen.

I 1846 flytter Maren med sønnen til Tvolm. Måske har hun følt det, som "Guds straf" til hende, at hun havde født et handicappet barn. Efter et par år flytter de til Dover, som indsiddere.

Her kom den lille Jens i pleje hos Mette og Povel Andersen i "Kiilsgård", der selv havde 3 børn i Jens' alder, så her havde han legekammerater. Jens var almissebarn, fra 10 års alderen. Moderen flyttede til Heltborg i 1854, hvor hun fortsætter med at strikke og spinde for

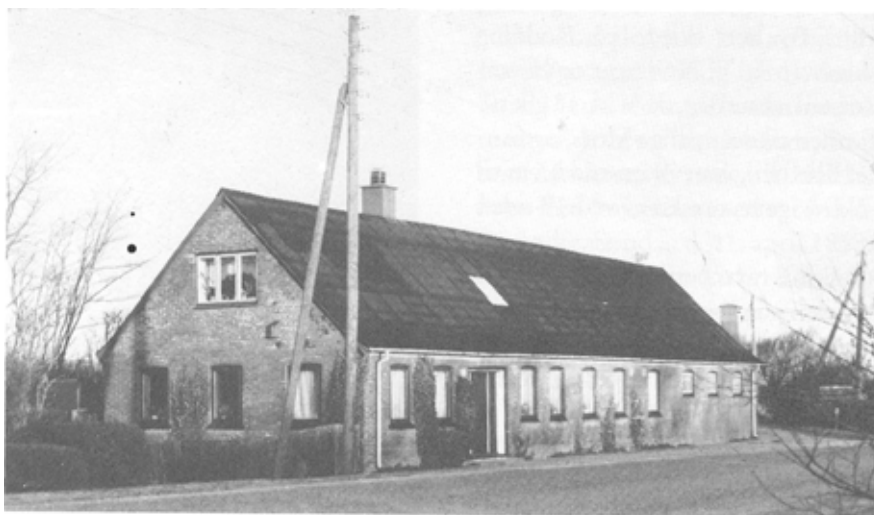
andre. Søndag d. 11. april 1858 bliver Jens konfirmeret i Ydby kirke. Kundskaber og opførelse er som moderens meget gode. Kort efter flytter han til Heltborg, som tjenestedreng hos gdr. Willy Rasmussen. I november 1859 er han tilbage i Ydby hos gdr. P. Chr. Pedersen. Hvad Jens beskæftiger sig med i de næste 10 år vides ikke, men d. 26. oktober 1870 flytter den nu 27-årige maler Jens Pedersen fra Ydby til Heltborg. Om han i disse år har fået en faglig uddannelse, eller blot har fusket med malerfaget, har ikke kunnet findes.

Jens flytter herefter sammen med sin mor, der igen er vendt tilbage til Heltborg, efter at have opholdt sig i Villerslev fra 1860 til 1864. I Heltborg får Jens snart oparbejdet en solid og god malerforretning, ligesom han og bedstefar hurtigt fandt sammen og blev gode venner, uden dengang at vide, de frem i tiden skulle blive bedstefædre til de samme børn.

Først i artiklen beskrev jeg en tur til Ydby og Lyngs kirker. Her vil jeg fortælle om en anden tur, de 2 venner var på i 1881, da fjorden ligeledes var frosset til. Søndag d. 13. februar skriver bedstefar: Kl. 7 gik maleren og jeg over fjorden til Mors; til Galtrup, hvor vi ville have været i Ansgar kirke. Desværre var her ingen gudstjeneste, fordi præsten var i Thy for at prædike. I stedet besøgte vi Galtrup Højskole, som velvilligt og gæstfrit åbnede dørene for os. Vi så hele skolen, og kom også ind at se den store rummelige Ansgar kirke.

Herfra gik vi til Nykøbing, hvortil vi nåede hen under aften og indlogerede os hos Gammelmors ældste bror, kobbersmed Christensen. Dagen efter gik vi derfra ved 11-tiden ad landevejen langs fjorden forbi Højris, og igen over fjorden til Nymølle på Salling, hvor min ven og krigskammerat, nu husmand og fisker, Andreas Chr. Poulsen boede på Rødding hede. Her blev vi venligt modtaget og beværtet. Vi blev der til næste dag, da vi kl. 13 gik tilbage over fjorden til det sydlige Mors, og fortsatte, efter et lille hvil, over Næssund hjem til Heltborg. Vi så igen vore kære ved 19-tiden om aftenen.

Det var en skøn, men besværlig tur, for det frøs hårdt. Tiden var ligeledes hård, da gammelfar og gammelmor startede. De 2 slesvigske krige havde tæret på landets økonomi. Tabet af Sønderjylland virkede lammende på befolkningen, og gav sig udtryk i en vis sløvhed.

Det godt 100 år gamle hus

Sølvbryllup. I Mandags fejrede Maler Jens Pedersen og Hustru i Heltborg deres Sølvbryllup. Der blev i Dagens Anledning vist det alderstegne Brudepar stor Opmærksomhed. Lykønskninger og Gaver strømmede ind til dem i stor Mængde, især maa nævnes en meget værdifuld Gave fra den stedlige Afholdelsesforening, der tillige overrakte dem en kalligrafiseret Adresse fra dens Medlemmer som Tak og Paastønnelse for det store banebrydende Arbejde for Afholdelsens Rejsning og Vækst i Kommunen, som er udført af Sølvbrudeparret nu i næsten en halv Meimæssetid. Om Aftenen samledes i deres Hjem en talrig Forsamling af Sognets Beboere og Venner ude fra, som ønskede at fejre Højtidstagen sammen med dem, og man fik nu et klart Bevis for, at deres Liv og Virksomhed i Sognet har vundet Agtelse og Forstaaelse. Da Gæsteparret endnu med usvækket Interesse følger med i Tidens forskellige Spørgsmaal baade de sociale og de aandelige, er de saaledes Vidner om, at det lader sig gøre at bevare sin Sjæls Ungdom op under de graa Haar, — gid mange kunde nemme den Kunst. —n.

Landbruget stod i stampe, og der sporedes et umådeholdent drikkeri i den billige 8% brændevin. Andelsbevægelsen vandt fremgang, for flere så en chance i nye forædlede produkter. Drikkeriet, var det en livssag, at få bragt ned, for at folk kunne klare arbejdet og få landets

økonomi rettet op af den stilstand den havde ligget i. På dette grundlag startede de store religiøse bevægelser efter 1864; Indre Mission og afholdsbevægelser m.fl., og på disses initiativer blev hundredvis af kroer over hele landet tølragte for spiritus.

Her var gammelfar en af pionererne, især afholdsbevægelsen var hans hjertebarn. Han var en glødende afholdsmand og fik stiftet en afholdsforening i Heltborg, hvis formand han var indtil han døde.

I foråret 1884 var han 3 mdr. på kursus i København, hvor der blev undervist i ledelse af afholdssagen. Den handicappede maler nåede foruden at passe sin forretning, at deltage i endnu et kursus i København. Denne gang brugte han 3 mdr. til et sløjdkursus. Herefter underviste han i sløjd, hvilket foregik i malerværkstedet. Vi kender disse kurser fra bevarede breve, udvekslet mellem bedstefar og gammelfar. Allerede i efteråret 1887 begyndte undervisningen for de unge, idet der oprettedes en husflidsforening, hvis bestyrelse bestod af 3 medlemmer, heraf var bedstefar den ene. Et udpluk fra hans regnskabsbog fra 1888:

Betalt for sønnen Niels, 10 år gammel, 1 kr. Fra 1891 betales der for undervisning i 30 dage á 5 øre = 1 kr. Et andet sted læses i dagbogen om afslutningen af disse kurser. Søndag d. 11. marts kl. 13, i kirke, derefter til malerens, hvor der holdtes et møde som afslutning af Husflidsskolen for i vinter. Pastor Jørgensen talte og læste op. (Det var stærk frost).

Maleren underviste tillige i husflid i Dover skole. At malerforretningen gik godt ses også i dagbøgerne. Her et eksempel på et af disse:

*Gammelmor med sit første barnebarn -
min ældste søster Stinne*

”11. oktober var jeg i Doverodde efter et læs malervarer til maleren”. Det kom med båd dertil, men desværre nævnes det ikke i bogen hvorfra.

Den 14. oktober 1886 døde Maren Jensdatter, 82 år gammel.

Fra dagbogen citeres: ”Søndag d. 17. oktober kl. 13 i kirke og en tur i Ginnerup, d. 22. kører til købmand for Jens Maler. D. 23. optog jeg gulerødder og d. 24. jeg var til Jens Malers moders begravelse - hun blev jordet til kirketid kl. 9½, vi var først hos Jens Maler kl. 9”.

De første 7 år i Jens og Ane’s ægteskab, boede de i et gammelt hus. I 1890 blev der bygget et nyt på et stykke jord, som gammelfar havde købt for 900 kr. Det var på 2½ tdr. bygsædeland. Huset blev indrettet med malerværksted, en lille stald til et par køer, lidt høns og en griseso, samt en lille lade, i vinkel fra kostald (se billede).

Det kostede 1.500 kr. at bygge ifølge regnskabsbog. Ud fra nævnte regnskabsbøger, vil jeg prøve at gøre hjemmets økonomi op for 100 år siden, for mand, kone og 5 børn. Som maler tjente gammelfar 1 kr. om dagen. Mere end 300 kr. om året blev det næppe. Forrentning af 1.900 kr., forsikringer, skatter m.m. har vel taget ca. halvdelen. De havde 1 ko, 1 får, lidt høns og en julegris, det var gammelmors gerning, hendes ét og alt. Koen gav ca. 1600-1700 kg. mælk. De første år, var der ingen mejeri (A/M Frem byggedes 1896). Gammelmor

*Gammelmor er blevet oldemor.
Her sammen med min mor, søster Anne
og hendes førstefødt*

har skummet mælken, kærnet smør af fløden, i alt ca. 50-55 kg. om året. Af mælken blev der solgt ca. 500 l. om året á ca. 3 øre pr. l. Fåret gav 4-5 kg. uld, som var nødvendig til strømper. Heraf kunne der blive 10 par lange strømper, som de brugte dengang. Fåret fik i reglen 2 lam om året, her var der til kød og talget brugtes til lysestøbning, hvilket var nødvendigt, indtil petroleumslampen kom frem. Koen fik en kalv hvert år, det var også en lille indtægt. På marken avledes græs, byg, havre og rug. En del af kornet blev kørt til møllen og malet til mel, gryn m.v. Kartofler, grøntsager og bær avlede de selv, så det var kun lidt der skulle købes.

De skabte et godt og trygt hjem for deres 5 børn, der alle kom på højskole, pigerne blev uddannede syersker, sønnen blev maler efter faderen. Denne søn blev malermester i Norge og en dattersøn er malermester i København. (Sølvbryllup. Se kopi).

Nytårsdag 1919 døde gammelfar, 75 år gammel. 2 år efter solgte gammelmor huset og flyttede hen hos sønnen, hvor hun fik et hyggeligt værelse på loftet.

Gammelmor var myreflittig, jeg husker hun strikkede og stoppede til alle sine 20 børnebørn

+ andre i Heltborg. Desuden syede hun utallige kludesko til de samme, af gammelt tøj, som blev leveret til dette formål. Det blev moderne med silkestrømper til pigerne, men når hælen var slidt og strømperne ikke kunne bruges mere, ja, så fandt gammelmor ud af at klippe disse i strimler og hækede tæpper af dem. Hun mente selv, der skulle være et til hvert af hendes børnebørn, hvilket hun nu ikke nåede. På sit værelse havde hun en kurvestol, et lille bord, en sofa, endnu et bord og 4 stole. I kådhed kunne vi unge sidde og vippe på stolene, så kom irettesættelsen: I skal sidde ordentlig på de stole. Vi fik dem lige efter

vores bryllup, og de kostede dengang 16 kr., så det var mange penge.

Omkring 1940 flyttede gammelmor hjem til os, hun kunne ikke klare at gå på trapper længere.

Gammelmor døde d. 10. juni 1947, 83 år gammel.

Gammelfar og gammelmor's hus, solgte de for 70 år siden til tømrer og snedker Chr. Overgaard og hans kone Maren, der begge lever og nyder deres otium i huset. Malerværkstedet blev snedkerværksted, og møbler blev her fortsat istandsat og malet.

Kilde: Sydthy Årbog 1992, side 37-42.